

p. 5 Voorwoord Yoeri Meessen

‘Het is een immense eer om vanaf nu de rol van directeur te mogen vervullen binnen jullie Huis van het boek. Ik kijk er ontzettend naar uit om als schatbewaarder van de buitengewone collectie op te treden, en om de relevantie van het boek als cultuurdrager in onze veranderende wereld bij een breed publiek onder de aandacht te brengen.’

p. 11-13

In 2007 besluit het kabinet-Balkenende een eind te maken aan het dit oerwoud van huisstijlen (een bont overzicht van alle overheidsorganisatie-logo's van dat moment heet al snel de ‘Wall of Shame’) [...] Onwetend van elkaar vragen twee bureaus, Total Identity (voorheen Total Design) en Studio Dumber, de Haagse letterontwerper Peter Verheul een overheidsletter te ontwerpen als de opdracht aan hen toegewezen wordt.

p. 14-15 Aanwinsten

Rickey Tax beschrijft vier prachtige aanwinsten die met steun van de Vrienden zijn aangeschaft. Het gaat om drie recente kunstenaarsboeken, van de Poolse kunstenaar Tomasz Laczny, van de Amerikaanse kunstenaar Clifton Meador en van de Duitse kunstenaar Veronika Schäpers, en origineel werk en efemeer drukwerk van ontwerper Lex Metz.

Het boekenmuseum en ‘Het echte verhaal?’

Of hoe een boek een tentoonstelling over boeken wordt.*

FOTO SOPHIE BLOMMERS

Decennia geleden organiseerde de Koninklijke Bibliotheek een tentoonstelling over de productie van marmerpapier. Wie schetst mijn verbazing toen ik mijzelf daar in de KB aan de ingang van de tentoonstellingszaal opeens geconfronteerd zag met een zee van vitrines vol boeken die allemaal... openlagen op het schutblad! Achteraf gezien is dit misschien wel een van de leukste en beste tentoonstellingen geweest die ik ooit heb gezien. Hij was geheel geconcentreerd op de details en daar ging het in dit geval om. Het was een zeer consequente presentatie. Bovendien hielden al die op hun schutblad opengeslagen boeken in hun vitrines ook een bizarre, bijna poëtische belofte in. En wanneer leverden de kunsthistorische tentoonstellingen waar ik aan gewend was ooit zo'n gedachte op?

Huis van het Boek is een historisch museum dat zich het oudste boekenmuseum ter wereld noemt. En dit museum moet elke keer weer voor zijn bestaan knokken, met name in financiële zin. Want het is natuurlijk een aperte contradictio in terminis: een boekenmuseum. Wat een uitdaging moet dat zijn voor het personeel, denk ik dan. Je werkt hier omdat je in principe een boekenliefhebber bent of een lezer en vervolgens moet je je passie aan het – liefst grote – publiek overbrengen en dus dat publiek binnenhalen door middel van tentoonstellingen. Want je bent nou eenmaal geen bibliotheek, je bent een museum. En in het oudste boekenmuseum ter wereld is het natuurlijk zaak om consequent te blijven.

Een boek is EEN DING en dat kun je in een vitrine zetten. Dat is het probleem eigenlijk niet. Dat doen kunstmusea ook, dingen in vitrines zetten. Er worden in de wereld mooie en intrigerende boeken genoeg gemaakt die geweldig zijn om achter glas naar te kijken. Dit museum, met name in de persoon van conservator Rickey Tax, verzamelt die kunstenaarsboeken. Je kunt er omheen lopen, net als bij een architectuur-schaalmodel of een achttiende-eeuwse theekan. Maar die bibliothele exemplaren zijn natuurlijk maar het topje van de ijsberg, een fractie van het product Boek. En Huis van het Boek beperkt zich natuurlijk niet alleen tot 'het Boek als Kunstwerk'.

Illustratie van Wilhelm Claudius in *Heidi's Lehr- und Wanderjahre*, Gotha 1889

Maar wat doe je als je een boek wilt tentoonstellen vooral om de woorden die erin staan, dus om de boodschap? Denk *Das Kapital* (Karl Marx), *Mein Kampf* (Adolf Hitler) of *Wij slaven van Suriname* (Anton de Kom). Dit zijn boeken die hele werelden hebben veranderd en ook die moeten gezien worden omdat ze een boek zijn. Meestal is aan die nadrukkelijk ideologische publicaties esthetisch niet erg veel te beleven - hoewel dat natuurlijk op zichzelf ook een interessant gegeven is dat er veel flodderuitgaafjes van

Das Kapital bestaan, bijvoorbeeld. Maar in een museum kun je toch niet om de inhoud van zo'n beladen ding (boek) heen, je moet het in een context zetten.

Nog moeilijker wordt het, denk ik, als het over beide aspecten gaat, zoals bij de huidige tentoonstelling: 'Het echte verhaal?' Wat hier aan de orde wordt gesteld, is dat bepaalde klassieke boeken, die iedereen kent (van *Bambi* tot *Pinokkio*, van *Ferdinand* tot *Het Kleine Huis*) sinds de eerste druk in de loop ter tijd zijn veranderd. Inhoudelijk, maar ook qua vorm, als boek dus. Elke generatie heeft zich de verhalen opnieuw toegeëigend en er zijn stempel op gedrukt, ze telkens weer appetijtelijk gemaakt voor een nieuwe markt van jonge, eigentijdse lezers. Steeds weer dezelfde boeken zijn daarmee actueel gebleven. In een aangepaste vorm.

Still uit Japanse animatieserie *Heidi, meisje uit de Alpen*, 1974

Neem bijvoorbeeld *Heidi*. Het religieuze karakter van het oorspronkelijke negentiende-eeuwse verhaal verdween geheel naar de achtergrond. Het *Heimatgevoel*, het gezonde leven in de Zwitserse bergen bleef over. Dat laatste werd vooral benadrukt in Japanse animaties, die vervolgens ook weer in boekvorm verschenen. En *Pinokkio* werd in de negentiende eeuw gepubliceerd in een kinderbijlage van een krant door een politiek bewuste schrijver die de corruptie in het nog niet zo lang daarvoor verenigde Italië aan de kaak wilde stellen. Maar latere generaties legden juist de nadruk op meer pedagogische aspecten, of op de psychoanalytische kanten van het verhaal of ze eigenden zich de avonturen van de dwarse marionet toe voor linkse propaganda. Dat kun je allemaal zien aan de vele drukken en bewerkingen sinds de *Pinokkio* verhalen voor het eerst als boek verschenen.

In het boek *Springlevend*. Hoe klassieke boeken van betekenis veranderen ging ik op zoek naar de oorspronkelijke intenties van de auteurs van zo'n twaalf klassieke boeken. Al die boeken waren in de loop van de tijd een rol gaan spelen in het toerisme, om niet te zeggen waren daardoor uitgebaat. Samen met Annemiek Overbeek (*Pinokkio*,

FOTO SOPHIE BLOMMERS

vitrines, die de populariteit van sommige personages zouden ondersteunen. Zo heb ik bijvoorbeeld toch nog even mijn best gedaan om met een rij van 50 Moeminkbepers (collector's items met alle Moemin-karakters erop) te etaleren hoe de boeken en strips van Tove Jansson in het dagelijks leven zijn geïntegreerd. Maar dat werd resoluut afgewezen met het argument: 'Wij zijn een boekenmuseum'. En dat is natuurlijk helemaal waar. Het resultaat is nu een verhaal over verhalen. Maar vooral een consequente tentoonstelling óver boeken en mét boeken. Het oudste boekenmuseum ter wereld waardig.

Als je al die verschillende personages en versies tot je door hebt laten doordringen, waaiert de tentoonstelling tot mijn grote plezier toch nog uit en wordt, bij wijze van conclusie, de vraag gesteld of je klassieke boeken in het algemeen kan en mag veranderen. Tot hoever mag je ze moderniseren? Mag je auteurs en boeken omwille van gedateerde terminologie of opvattingen in de ban doen? Mag je iemand in een boek 'dik' noemen, zoals bij Roald Dahl gebeurt? In hoeverre moet een historische achtergrond geactualiseerd worden? Gaat het om auteurschap of toch om moraal? Of politiek? Of allebei? In sommige kringen wordt het Gouden Boekje *Het Koekemantje* geëxcommuniceerd door jonge ouders, omdat opgeslokt worden door de vos te griezelig is voor hun kleuters. Het is maar goed dat ook *Huis van het boek* ons nu laat nadenken over het probleem van gegeten of niet-gegeten worden. Sterker nog: gelezen of niet gelezen worden. Want dat is de kwestie!

Saskia de Bodt
hoofdauteur van *Springlevend*. Hoe klassieke boeken van betekenis veranderen en samen met Annemiek Overbeek gastconservator van de tentoonstelling.

FOTO JOKE GERITSEN

* Enigszins bewerkte toespraak van Saskia de Bodt bij de opening van de tentoonstelling 'Het echte verhaal?' op 21 maart 2024.

Huckleberry Finn), Fia Dieteren (Heidi), Henk van der Liet (de Zeemeermin) en Anna Koldewij (Peter Rabbit) werkten we die titels uit vanaf het prille begin tot en met het toerisme van nu, dat wil zeggen inclusief de plekken waar die auteurs, hun boeken en hun hoofdpersonen levend worden gehouden. We zetten de veranderingen die zo'n boek onderging dus in een historische context.

Soms was het schokkend te constateren wat uitgevers, bewerkers, illustratoren, filmmakers et cetera zich in de loop van de tijd hadden gepermitteerd en hoever ze waren gegaan om er eigentijdse elementen in te stoppen (en oude betekenissen weg te werken). Soms ook (zoals bij *The Story of Ferdinand*) waren tekst en tekeningen min of meer hetzelfde gebleven, maar werden ze in een totaal andere context gezet, was de betekenis ervan geheel veranderd.

Algemene conclusie van *Springlevend* is dat iedere tijd zijn eigen verhaal maakt. En de vraag is dan of dat erg is.

Huis van het Boek zag in dit thema vrijwel direct mogelijkheden, maar wilde zich voor de duidelijkheid vooral concentreren op de verschillende personages. Tot groot genoegen van de auteurs Annemiek Overbeek en ondergetekende, begon het tentoonstellingsteam vrijwel direct te discussiëren over de wijze waarop dit vertaald moest worden naar een tentoonstelling. Wij als gastconservatoren hadden hierbij vooral de rol van geweten, inhoudelijk geweten, wat best een leuke rol is.

Het resultaat is een presentatie van twaalf hoofdpersonages uit klassieke boeken in 2 x 12 = 24 vitrines. Vitrines louter met boeken! Alle soorten boeken, eerste drukken, maar ook – juist – nieuwe exemplaren; lang niet altijd kostbaar, wel soms stukgelezen. Omdat ik niet exclusief een boekhistoricus ben, maar vooral de brede historische lijnen wil zien, heb ik in het begin nog even gepleit voor meer voorwerpen in en om de

Agenda

Kijk voor de meest recente gegevens op www.huisvanhetboek.nl of abonneer u op onze maandelijkse digitale nieuwsbrief (klik op Aanmelden nieuwsbrief op de homepage).

Tentoonstellingen

TENTOONSTELLINGEN BELETAGE

- **T/m 1 september 2024**
‘Het echte verhaal?’
Met deze tentoonstelling laat het museum het verhaal zien achter een aantal bekende personages, zoals de Kleine zeemeermin, Bambi, Pinokkio en Heidi. Eens waren zij hoofdfiguren in beroemde (kinder)boeken. Welke grote veranderingen maakten ze door onder invloed van politiek en commercie, veranderde pedagogische denkbeelden, mode en genderrollen?

SOUTERRAIN

- **T/m 1 september 2024**
‘Stukgelezen’
Welke kinderboeken gaven kleur aan de jeugd van 25 bekenden van Huis van het boek? Zij delen hun verhaal én hun boek. Die liggen zelfs na lange tijd nog vers en soms onveranderd in hun geheugen.

EERSTE VERDIEPING TIJDELIJK GESLOTEN

De Boekzaal en Achterzaal zijn gesloten van 3 t/m 12 juli, vanwege het vervangen van de verlichting aldaar.

TWEDE VERDIEPING

- **12 juli t/m 5 januari 2025**
‘70 x De Avonden, 100 jaar Reve’
Alle omslagen van *De Avonden*, de legendarische roman van Gerard Reve.

ACTIVITEITEN

- **Elke woensdag en donderdag in de zomervakantie**
Vlekkenmonsters in de tuin
Ben je dol op vlekken maken en houd je niet van binnen de lijntjes kleuren? In de zomervakantie mag je in de prachtige tuin van Huis van het boek met verf gooien en vlekken maken. Want in elke vlek zit een monster verstopt. Je moet hem alleen even weten te vinden. Let op: deze workshop is alleen voor kinderen met fantasie!
Tussen 15 juli t/m 23 augustus.
- **Zaterdag 12 oktober 2024 Museumnacht**
Museumnacht in Huis van het boek en nog 35 andere instellingen. Zie voor meer informatie: museumnachtdenhaag.nl.

- **Zaterdag 26 oktober 2024**
Masterclass ‘Miniatuur uit de Rijmbijbel schilderen’
In deze unieke masterclass van Jaap Boerman (arteilluminandi.nl) schilder je een miniatuur uit de Rijmbijbel van Jacob van Maerlant. Jaap Boerman vertelt over het bewerken van perkament, het opleggen van bladgoud, het maken van verf op middeleeuwse wijze en de schilder-technieken uit die tijd. In deze masterclass leer je werken met authentieke materialen en ga je naar huis met een zelf verluchte miniatuur.
De masterclass is voor volwassenen en is inclusief alle materialen en lunch.

ACTIVITEITENZOLDER

Zomerreces van 30 juni tot 7 september

- **Open scriptorium**
Monniken en nonnen schreven boeken met een ganzenveer. Alle mooie letters en versieringen zijn met de hand geschreven en getekend. Jij kunt dit ook proberen. Daag je vader, moeder, opa of oma uit: wie maakt de allermooiste letters?
Elke zaterdag van 12:00 – 16:30 uur
- **Open drukkerij**
Drukkers zijn aanwezig om uit te leggen hoe drukpersen werkten voor het digitale tijdperk. Er staan letterkasten met vele loden letters en er is nog veel meer. Zo kun je nu een afdruk maken van een illustratie uit Ferdinand, een van de 12 personages uit ‘Het echte verhaal?’
Elke zondag van 12:00 – 16:30 uur

Museumwinkel

Saskia de Bodt e.a., *Springlevend. Hoe klassieke boeken van betekenis veranderen*, uitgeverij Hoogland & Van Klaveren, € 29,90

En nog vele andere titels die een plek hebben in de tentoonstelling ‘Het echte verhaal?’

FOTO AAFKE BOERMA

Woord vooraf

Beste Leeslint-lezers,

Wat een genoegen om me aan u te mogen voorstellen! Het is een immense eer om vanaf nu de rol van directeur te mogen vervullen binnen jullie Huis van het boek. Ik kijk er ontzettend naar uit om als schatbewaarder van de buitengewone collectie op te treden, en om de relevantie van het boek als cultuurdrager in onze veranderende wereld bij een breed publiek onder de aandacht te brengen. Musea, boeken en educatie vormen de kern van mijn carrière tot nu toe. Of het nu gaat om het coördineren van educatieve projecten waarbij jongeren een boekwinkel runden, het organiseren van read-in sessies met studenten en schrijvers, of recentelijk het presenteren van een tentoonstelling met de meest inclusieve hedendaagse kinderboeken in Rotterdam Zuid. Het boek is voor mij onlosmakelijk verbonden met kunst, kennisdeling en het verruimen van onze blik op de wereld.

In ons museum komt dan voor mij ook ontzettend veel bij elkaar: het maken van mooie tentoonstellingen die historisch relevant en actueel aansprekend zijn, samenwerken met een ambitieus team bij het maken van een boordevol programma voor oud en jong, en natuurlijk goede zorg dragen voor de collectie. Dat alles, in combinatie met mijn drive om bij te dragen aan een veranderende rol van musea in de samenleving, maakt

dat ik er ontzettend naar uit heb gekeken om aan de slag te mogen gaan bij Huis van het boek.

Dit jaar markeert een belangrijk moment voor het museum. Niet alleen hebben we onlangs het beheer van ons gebouw te mogen overnemen van het Rijk. Deze herfst staat ook een visitatie gepland en op 1 december dient het museum zijn meerjarenplan voor de periode 2025-2028 in. Dit is een bijzonder spannende tijd, vooral omdat het politieke draagvlak voor het financieren van cultuur en musea niet meer zo vanzelfsprekend lijkt. Eerlijkheid gebiedt me te zeggen dat we dan ook zeker met een gespannen blik naar de formatie kijken. Maar waar uitdagingen zijn, liggen ook kansen.

In de komende maanden zullen we ons richten op het ontwikkelen van een plan om als museum meer ondernemend te zijn. Huis van het Boek wordt vaak beschouwd als een verborgen parel, wellicht zelfs relatief onbekend bij het grote publiek. Maar we hebben ook de reputatie een gastvrij, positief, persoonlijk en inspirerend museum te zijn. En natuurlijk een instelling die buitengewone zorg draagt voor haar collectie. Onze uitdaging is om deze kwaliteiten om te zetten in meer manieren om het museum te ondersteunen en een groter aantal bezoekers. Daarbij kunnen we alle hulp gebruiken, ook die van u. Helpt u ons mee deze uitdaging aan te gaan?

Yoeri Meessen
directeur

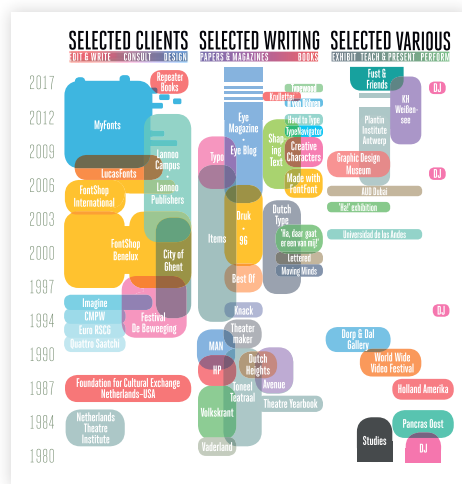

FOTO MARK BOLK

Daar ging er een van ons

In Jan Middendorp verliezen wij een Europeaan en een uomo universale. Zijn werkterrein had in de breedste zin te maken met letters en de letteren. Vijf talen was hij meester. Opgegroeid in Den Haag, gestudeerd hebbende in Bologna en Leiden, geruime tijd woonachtig en werkzaam in Gent, overleed hij op 8 december 2023 in zijn woonplaats Berlijn.

‘Ha daar gaat er een van mij!’ *Kroniek van het grafisch ontwerpen in Den Haag 1945-2000* verscheen in 2001 in opdracht van Stroom en resulteerde in de gelijknamige tentoonstelling in dit huis. Op het omslag staat in forse letters slechts: ‘Ha’. De volledige titel, ondertitel, auteurs- en uitgeversnamen staan gestapeld op de rug, die zich daarmee gedraagt als titelblad. Het is karakteristiek voor de werkwijze van samensteller Middendorp: kalm op het doel af, inhoud al tijdens het onderzoek verwerkend tot redactionele vondsten met een prikkelend resultaat. Conversaties met Jan waren immer doorspekt van door droge lachjes geardeerde anekdotes en kwinkslagen. Noemde je een naam, lettertype, tijdschrifttitel, stad, academie, museum: een stroom van grote en kleine wetenswaardigheden zou u ten deel vallen.

‘Curriculum Vitae’ sounds like a road travelled in a straight line. First this, then that. Like many independent workers, I’ve stumbled through my professional life in a rather different way. So listed CVs have always looked confusing to me. I tried an approximate infographic.’

Leeslint-getrouwen zullen hem kennen als schrijver over letters en typografie maar zijn werkzame leven begon Middendorp als theater- en literatuurrecensent van de *Volkskrant*. ‘Schrijven over’ combineerde hij al snel soepel met ‘organiseren van’ tot en met ‘deelnemen aan’. In het postuum in de *Volkskrant* van 31 januari haalt Bob Witman Jans studiegenoot en eerste directeur van Amare Jan Zoet aan: ‘We hadden een collectief waarmee we buitenlandse

theatermakers naar Leiden haalden en zelf stukken maakten en speelden’. Een vorm van totaaldeelname, kortom, die ook tekenend was voor de wijze waarop Jan in 2004 *Dutch Type* wenste te lanceren. Hij vroeg Peter Verheul, letterontwerper en mede-vormgever van het boek, speciaal voor de presentatie een muziekensemble van vakgenoten te vormen. Dat werd Wolfram. Het was een onvergetelijke avond in de Toneelschuur te Haarlem en het boek bewees zich rap als standaardwerk voor ontwerpers en typografen.

Intussen was hij van 1999 tot 2002 ook redacteur, producent en vormgever van *Druk*, de goodwill-uitgave van Fontshop Benelux. Veel ontwerpers bestelden fontpakketten bij deze hippe fontdealer en ontvingen derhalve het uitbundig gevulde tijdschrift. De contacten die hij hiervoor als razende reporter smeedde in ontwerperskringen hebben ongetwijfeld bijgedragen aan de rijke inhoud en het succes van *Dutch Type*.

Druk leidde ook tot mijn eerste ontmoeting met Jan, in 2000. In nr.5 voerde hij mij op als typo-archeoloog. In de Haagse Passage verdween een schitterend art-decoglas-inloodbelettering ten faveure van een flauwe hotelbelettering. Tot enige vreugde had ik ontdekt dat in een aanpalende koffietent enkele panelen als lichtbak de wanden sierden – de ‘G’ op zijn kop. Met de foto’s die Jan

daarvan tijdens onze fieldtrip maakte, reconstrueerde hij ‘PASSAGETHEATER’ inclusief omgedraaide G.

Zijn ontoombare werkdrift legde het ten slotte af tegen zijn lichamelijke conditie. De beschrijving bijvoorbeeld van het werk van omslagontwerper en lettertekenaar Boudewijn Ietswaart (1936–2010), waarvoor hij samenwerkte met diens dochter Anna, moest hij staken. Hier ligt een taak.

Dag Jan, dag ingetogen geweldenaar. Je naam staat gebeiteld.

Vincent van Baar
grafisch ontwerper, docent KABK en gastheer ontwerperscafé Zefir7

Belicht en bewaard

Opening ‘Het echte verhaal?’

FOTO: SOPHIE BLOMMERS

Op donderdagmiddag 21 maart opende Yoeri Meessen, die drie weken daarvoor was begonnen als nieuwe directeur, de tentoonstelling ‘Het echte verhaal? Van Anansi tot De Kleine Zeemeermin’. Tijdens deze opening voor de makers, de bruikleengevers van de tentoonstelling en de vertegenwoordigers van de fondsen spraken, behalve de directeur, de Turkse

ambassadeur, Saskia de Bodt en Lieke van Duin. De Turkse ambassadeur Mr. Selçuk Ünal, onze buurman, vertelde een tijd geleden tijdens een bezoek aan het museum over het personage Karagöz. Dat personage speelt de hoofdrol in een zeer populair schimmenspel dat

zijn oorsprong vindt in het Ottomaanse rijk en dat heden ten dage nog steeds wordt opgevoerd in Turkije. In de tentoonstelling is Karagöz een van de twaalf beroemde figuren uit de wereldliteratuur. Saskia de Bodt is emeritus hoogleraar UvA en auteur van het boek *Springlevend. Hoe klassieke boeken van betekenis veranderen*. Samen met Annemiek Overbeek was zij

gastconservator van de tentoonstelling ‘Het echte verhaal?’ die geïnspireerd is op dit boek. Het openingsartikel van dit nummer van *Leeslint* is een bewerkte versie van haar toespraak. Voormalig recensent en schrijver Lieke van Duin vertelde over de spin Anansi, ook een van de twaalf personages. In 1988 reisde zij met Gerda Havertong, Noni Lichtveld en Helen Gill naar Ghana op zoek naar de roots van de Anansiverhalen. Van Duin bewerkte drie Anansiboeken: *Hoe Nanzi de koning beetnam* van Nilda Pinto, *Het grote Anansiboek* van Johan Ferrier en *Mister Anansi leert de wereld lachen* van Wijnand Stomp.

Dankzij genereuze bijdragen van verschillende fondsen is een reizende versie van de tentoonstelling ‘Het echte verhaal?’ in de maak. Die zal binnenkort te zien zijn in verschillende vestigingen van de Openbare bibliotheek en verzorgingshuizen in Den Haag.

70 x De Avonden, 100 jaar Reve

Ter gelegenheid van het Reve-jaar waarin het honderdjarige geboortjaar van Gerard Reve wordt gevierd, toont Huis van het boek alle Nederlandse omslagen van zijn beroemde debuutroman *De Avonden*. De succesvolste roman van Gerard Reve (1923-2006) verscheen in november 1947 onder het gedeeltelijke pseudoniem Simon van het Reve bij uitgeverij De Bezige Bij. Het was destijds een gebonden uitgave met stofomslag en buikbandje. Het ontwerp van het stofomslag is van les Spreekmeester (1904-2000). De volledige titel van de roman luidde aanvankelijk *De Avonden: een wintervertelling*. Het boek beleefde tussen 1947 en 2023 volgens de uitgever zeventig drukken.

Het museum toont alle Nederlandse omslagen van het boek uit de collectie van verzamelaar en Reve-liefhebber Albert Wulffers. Hij kocht zijn eerste exemplaar op 5 december 1963 en verzamelde daarna alle zeventig verschillende Nederlandse

edities. Daaronder de eerste druk, de vele herdrukken en de vierdelige stripbewerking van Dick Matena uit 2003-2005.

De expositie laat met deze zeventig drukken van een van de klassiekers van de Nederlandse literatuur een overzicht zien van boekontwerpers van naoorlogs Nederland, onder wie genoemde les Spreekmeester, Han de Vries, Karel Beunis, Jacques Janssen, Rick Vermeulen en Rudo Hartman. De tekening van Bill Bragg voor de Engelse vertaling uit 2016 is ook gebruikt voor nadien verschenen Nederlandse edities.

Een tweedelige publicatie van de hand van Albert Wulffers over het werk van les Spreekmeester en zijn opvolgers als ontwerpers voor *De Avonden* onder de titel *Man met hoed moet zijn jongeman zonder hoed* verschijnt voor het eind van het Reve-jaar op 14 december 2024.

Drie vragen aan Yoeri Meessen

Je bent nu acht weken directeur van Huis van het boek. Wat is je het meest opgevallen?

De afgelopen acht weken heb ik mij ontzettend welkom gevoeld bij Huis van het boek. Het museum bezit een enorm mooie collectie én er werkt een hele fijne groep mensen. Stafleden, freelancers en vrijwilligers die allemaal samen het Huis van het maken tot wat het is. En een grote groep trouwe Vrienden niet te vergeten, zonder wier steun dit alles niet mogelijk zou zijn. Wat een feest om tijdens de Vriendenkennismaking zo veel mensen te spreken die het museum, het boek en ons programma een warm hart toedragen. Kortom: wat me het meest is opgevallen de afgelopen weken is hoeveel toewijding, bevlogenheid en passie voor het museum er bij iedereen is. En hoe graag die bevlogenheid gedeeld wordt met onze bezoekers en met mij, als nieuwe directeur. We mogen misschien niet het grootste of meest bekende museum van Nederland zijn, we zijn wel overduidelijk het meest gastvrije museum.

Hiermee hebben we meteen een belangrijk punt te pakken, want de rol van musea in onze samenleving is aan het veranderen, en het Huis van het Boek vormt

daarop geen uitzondering. Mensen bezoeken musea niet alleen meer om mooie dingen te zien of om iets te leren, maar ook om samen te zijn en samen activiteiten te ondernemen. Publieksonderzoek wijst uit dat de meest voorname reden voor mensen om naar het museum te komen is om 'iets samen te doen'. Met dat in het achterhoofd zou je kunnen zeggen dat gastvrijheid de kern is van waar musea voor staan. Meer dan een programma gericht op het individu vraagt de bezoeker om een museum dat gaat over samen. Immers, musea zijn bekende en onbekende terreinen die uitdagen en waarin je nieuwe dingen ontdekt. Maar ook lijkt in een museum de tijd soms stil te staan. Het museum confronteert bezoekers met utopieën en dwaalsporen, met menselijk talent en met de drang om ideeën te delen. Je ontmoet er kortom, in het heden en in het verleden, de ander. Van harte welkom!

Voor welke kansen en uitdagingen staat het museum?

Zoals aangegeven hebben musea de afgelopen twee decennia een transformatie ondergaan, van louter plekken van erfgoedbeheer tot veelzijdige ruimtes waar

FOTO HOUCHEM BELLAOUD

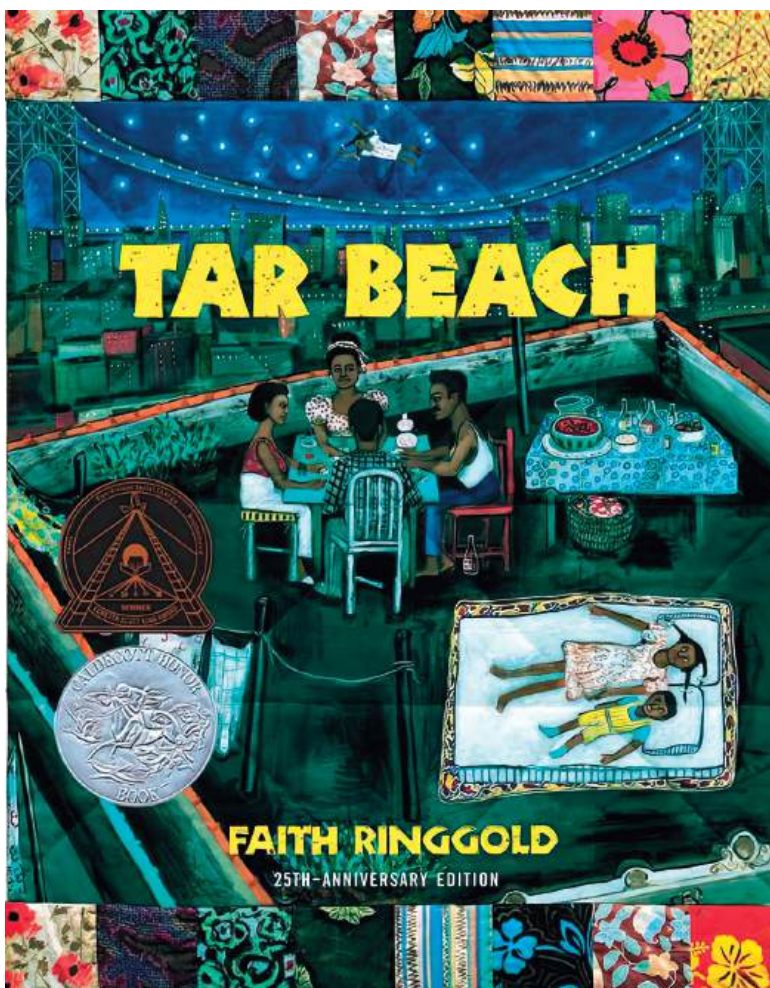
interactie en creatie centraal staan. Deze verandering is nog lang niet af, en ook nog niet overal even zichtbaar. Maar het museum is niet langer alleen een locatie voor passief observeren, maar een dynamische omgeving waar bezoekers komen om deel te nemen. Het is een plek waar mensen niet alleen komen om te kijken, maar ook om te maken. Het is een plek waar niet alleen verteld wordt, maar ook geluisterd. En het museum is niet slechts een bestemming van een bezoek, maar steeds meer een integraal onderdeel geworden van het dagelijks leven. Veel musea herzien momenteel dan ook hun vaste tentoonstellingen, integreren live-entertainment in de avonduren en bieden platforms voor politieke betrokkenheid. Een vergelijkbare ontwikkeling is zichtbaar bij het Huis van het boek, waar de nadruk in tentoonstellingen de afgelopen jaren niet alleen lag op het boek als (kunst)historisch object, maar ook steeds meer op het boek als maatschappelijk fenomeen.

Huis van het boek vervult op zijn eigen manier ook steeds meer rollen: het dient als educatieve locatie, ruim een derde van ons publiek bestaat uit onderwijsgroepen. Studenten en professionals doen er onderzoek in onze bibliotheek en archief, het koetshuis puilt soms uit

van de KABK-studenten. En het is een werkplaats voor ideeënuitswisseling over de betekenis van het boek in onze tijd. Bezoekers, of beter gezegd, gebruikers benaderen musea dus op nieuwe manieren. Ze zijn niet alleen geïnteresseerd in de kennis die wordt gepresenteerd, maar ook in de interactie met het museum als instituut en met elkaar. Dit is een uitdaging voor het museum, want het stelt beproefde modellen van inkomsten en ondernemen op de proef. Maar het is ook een kans voor het museum, want door te anticiperen op diverse behoeften en interesses kunnen musea evolueren tot levendige en inclusieve omgevingen.

Welk boek ligt op je nachtkastje?

Als vader van twee jonge kinderen, en met een drukke nieuwe baan, heb ik momenteel erg weinig tijd om te lezen. Op mijn nachtkastje liggen dan ook voornamelijk kinderboeken om voor te lezen. Momenteel lezen we het boek *Tar Beach*, geschreven door de onlangs overleden Faith Ringgold. Dit boek illustreert de kracht van verbeelding in de strijd tegen onrechtvaardigheid. Faith Ringgold, oorspronkelijk een beeldend kunstenaar, was een belangrijke figuur in de Amerikaanse feministische kunst, van de strijd voor burgerrechten tot Black Lives Matter. Haar werk was te bewonderen in gerenommeerde instellingen zoals de Serpentine in Londen en het Musée Picasso in Parijs. Het boek *Tar Beach*, gebaseerd op haar eigen kunst, volgt het verhaal van Cassie Lightfoot, een jong meisje dat opgroeit in het New York van de jaren dertig. Het verhaal speelt zich af op het dak van haar appartementencomplex, haar eigen "tar beach", waar ze met familie en vrienden geniet van de zomernachten en droomt van fantastische dingen zoals vliegen over de stad en over gelijke rechten voor iedereen. Dit boek, dat beeld en verhaal op een heel eigen manier combineert, kan ik dan ook aanraden. Omdat het geschiedenissen herinterpreteert en alternatieven voor de maatschappelijke status quo suggereert, is het een inspirerend voor jong en oud. Maar vooral laat *Tar Beach* ons zien dat boeken door fictie soms echte veranderingen teweeg kunnen brengen.

Boekmateriaal recyclen

Gedrukt boekje uit de zestiende eeuw, bevattende vijf middeleeuwse handschriftfragmenten als rugbeleg. Collectie Huis van het boek

Vanaf de uitvinding van de codex in de late oudheid tot aan de industriële revolutie aan het begin van de negentiende eeuw, worden boeken individueel met de hand gebonden. Per boek is dus een hele reeks aan handelingen nodig, nog nadat de pagina's volgeschreven of -gedrukt zijn: het verzamelen van de verschillende katernen, het naaien van het boekblok, het voorbereiden van de band en het daadwerkelijke binden. Om de rug van het boekblok beter te beschermen, wordt vaak een strookje perkament of papier gebruikt (het rugbeleg). Ook de platten worden verstevigd. Omdat men het zonde vindt om hiervoor nieuw materiaal te gebruiken, worden hiervoor dikwijls oude of kapotte boeken uit elkaar gehaald.

In de late vijftiende eeuw zorgt de nog maar net uitgevonden boekdrukkunst ervoor dat handschriften in kloosters en abdijen worden vervangen door gedrukte exemplaren. Het perkament uit handschriften wordt dan vaak voor dergelijke verstevigingen gebruikt. Op dat moment geldt dit recyclen als een slimme keuze: niet alleen hoeft er geen nieuw perkament of papier op zo'n onzichtbare plek gebruikt te worden, perkament is ook nog eens heel sterk materiaal. Hoewel deze methode dus erg economisch is, betekent het wel dat een

groot aantal middeleeuwse handschriften alleen bewaard zijn gebleven in de vorm van restmateriaal in andere boeken. Vandaar ook dat vandaag de dag deze verstevigingen als waardevolle onderdelen van boeken worden gezien.

Halverwege de jaren negentig blijkt er nog een bijzonder fragment verstopt te zitten in de vele boek(band)en in het museum. Door toenmalig onderzoeksmedewerker van het museum Jos van Heel worden namelijk in de band van een zestiende-eeuws gedrukt christelijk meditatieboekje vijf fragmenten aangetroffen, waarvan drie afkomstig uit werk van Jacob van Maerlant. Het gaat om twee stroken en een reepje uit een veertiende-eeuws handschrift bevattende de *Spiegel Historiae*. Een spectaculaire vondst!

De massale recycling van middeleeuwse handschriften vindt voornamelijk plaats in de zestiende eeuw en in de tweede helft van de zeventiende eeuw. Hierna zet men dit gebruik voort met de resten van (goedkoop) gedrukte boeken of kranten. In een boekje over 'distilleer- en stookkonst' uit 1763 zien we zo'n oud papierfragment zitten omdat de rug van de band los is geraakt. Afgaand op de lay-out is het aannemelijk dat het hier gaat om een krant of weekblad. Een van de zichtbare nieuwsberichten gaat over een schoolexamen, de ander over 'een nieuw snel vuurkanon'. Het is maar goed dat de rug er al die tijd voor zat: beide gaan niet goed samen met alcohol.'

Malou Moen
junior-conservator Collecties

Rug van een achttiende-eeuws gedrukt boekje, verstevigd met krantenpapier. Collectie Huis van het boek

Een nieuwe letter (3)

Korte inhoud van het voorafgaande – Letterontwerper en typograaf Helmut Salden krijgt in 1959 van het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen de opdracht een drukletter te ontwerpen.

Saldens ‘drukletter’ staat in zijn oeuvre bekend als de ‘Regeringsopdracht’, waardoor men makkelijk kan denken dat die letter speciaal is ontworpen voor overheidsdrukwerk. Dat is niet zo, het is een ‘gewone’ drukletter en het honorarium – ter leniging van Saldens belastingschuld (zie Leeslint 33/65) – is eigenlijk een subsidie voor een ‘belangrijk kunstenaar’, door de minister verstrekt op aandringen van een kunstminnende ambtenaar. Salden int het honorarium, maar maakt de letter niet af. Museum Meermanno stelt de onvoltooide potloodtekeningen van het ontwerp tentoon in 1964.

Van regeringswege blijft het stil. De overheid houdt zich niet (of nauwelijks) bezig met zoiets als grafische vormgeving, laat staan met een letterontwerp. Er is in 1964 wat dat betreft weinig veranderd sinds meesterdrukker J.F. van Royen (in het Koetshuis achterin de museumtuin staat zijn drukpers!) een halve eeuw eerder over het drukwerk van de overheid verzucht: ‘[...] laten wij het in drie woorden zeggen: het Rijksdrukwerk is leelijk, leelijk, leelijk, d.i. driewerf leelijk in lettervorm, in zetwerk en in papier’.

De enig bekende Nederlandse overheidssymbolen zijn sinds jaar en dag de heraldische leeuw met zwaard en pijlenbundel, en onze nationale driekleur, de rood-wit-blauwe vlag.

Afgezien van de belastingenvellen die al sinds 1916 blauw zijn (om op te vallen tussen de andere post), is er

in de correspondentie tussen overheid en burgerij geen sprake van herkenbare eenvormigheid.

Visuele revolutie

Toch markeren die beginjaren zestig, vooral dankzij de stormachtige entree van de televisie, het begin van een visuele revolutie. Een miljoen Nederlandse huiskamers krijgt de moord op de Amerikaanse president voorgezet, in sneeuwerig zwart-wit weliswaar, maar de beelden blijven levenslang hangen. In Engeland bedenkt platenverkoper Brian Epstein een uniforme kledingstijl en haardracht voor een bandje uit Liverpool. De vormgeving slaat in als een bom, net als de muziek overigens. In Amsterdam komt een aantal ontwerpers bij elkaar om de wereld van morgen vorm te geven vanuit een sterk geloof in creativiteit en modern functionalisme, een totaal nieuwe benadering, waarmee Total Design en haar oprichters, Wim Crouwel, Friso Kramer en Benno Wissing een belangrijke basis leggen voor de ontwikkeling van Dutch Design, met het huisstijlhandboek als bijbel.

Een huisstijl verschaft een bedrijf een gezicht, een identiteit met eigen vormen en kleuren, met een logo en een voorgeschreven lettertype. Eigentijdse cosmetica als een grafisch uniform waarmee je gezien en herkend wordt, want onbekend maakt onbemind, maar bekendheid geeft vertrouwen en wat je steeds opnieuw ziet, gaat een beetje bij je horen.

Al snel daarna wil de publieke sector ook gezien worden. Niet de complete Rijksoverheid, maar de afzonderlijke ministeries laten huisstijlen ontwikkelen. En niet samen, als onderdelen van een groter geheel, maar elk voor zich, als individuele instanties die onderling niets met elkaar te maken hebben. Het zijn gouden tijden voor met name Haagse grafisch vormgevers en ontwerpbureaus als Tel Design en Studio Dumbar.

Eén logo, twee letters
In 2007 besluit het kabinet-Balkenende een eind te maken aan het dit oerwoud van huisstijlen (een bont overzicht van alle overheidsorganisatie-
logo's van dat moment heet al snel de ‘Wall of Shame’).

Wall of Shame

Er moet één huisstijl komen voor de hele Rijksoverheid, dat zijn alle ministeries met bijbehorende instanties, 200 organisaties in totaal. Onder de naam 'i logo' start een operatie die in totaal twee jaar zal duren. Vijf ontwerp bureaus doen mee aan de Europese aanbesteding. Elk bureau presenteert twee ontwerpvarianten van een nieuw Rijkslogo en heeft 20% kans uitgekozen te worden. Onwetend van elkaar vragen twee bureaus, Total Identity (voorheen Total Design) en Studio Dumbar, de Haagse letterontwerper Peter Verheul een overheidsletter te ontwerpen als de opdracht aan hen toegewezen wordt. Alleen Verheul zelf weet nu dat zijn kansen verdubbeld zijn. Kan deze droomopdracht hem nog ontgaan... nee, want Studio Dumbar wint de aanbesteding.

Grafisch ontwerper Vincent van Baar is projectleider Rijksbrede huisstijl bij Studio Dumbar. Hij benaderde Verheul eerder vanwege diens 'Versa', een zuinige schrevenletter die als uitgangspunt kan dienen voor de Rijkshuisstijlletter. De Versa is een tekstletter, ontwikkeld voor boektypografie en in die tijd te koop bij letteruitgeverij OurType. De nieuwe letter is ook bedoeld voor lappen tekst, maar zal tevens als logoletter fungeren. Hij moet breder toegepast worden dan de Versa, maar net zo leesbaar en 'zuinig' blijven (d.w.z. dat de letters naast elkaar weinig ruimte nodig hebben). Daarnaast moet er een schreefloze letter komen, speciaal voor koppen. De namen zijn er al: Rijksoverheid Serif (met schreef) en Rijksoverheid Sans (zonder schreef). Dat Verheul de Versa door enkele aanpassingen kan ombouwen tot een bruikbare overheidsletter scheelt tijd en dat komt goed uit, want de schreefloze koppenletter moet nieuw ontwikkeld worden en de productie van beide lettertypen – romein en cursief, in twee gewichten, normaal en vet – dient binnen zes maanden te zijn afgerond. Elk van de acht gewichten telt meer dan 800 tekens. Ieder teken moet de perfecte versie binnen elk gewicht zijn.

Behalve het gevoel van opwinding over het prestige van de opdracht, bekruipt Verheul af en toe het intimiderende besef letters te gaan ontwerpen die iedereen – de hele Nederlandse bevolking – onder ogen zal krijgen. En dat de hoogste instanties over de belangrijkste zaken zullen communiceren... via zijn letters. De onbevagenheid waarmee Verheul normaal gesproken begint te schetsen, lijdt hieronder. Als hij maar geen domme fouten maakt en niets over het hoofd ziet... Hij realiseert zich dat zijn lettervormen nieuw moeten zijn, maar ook tijdloos. Het feit dat hij dat allemaal in zijn eentje kan bepalen, dat machtsgevoel knijpt hem soms de keel af. Dat wat hij nu laat liggen, straks niet meer hersteld kan worden...

With a little help...

Hij besluit daarom hulp in te roepen van twee vrienden, collega-letterontwerpers en net als Verheul oudstudenten van Gerrit Noordzij (de éminence grise annex angry young man van het letteronderwijs aan de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag), de programmeerkunstenaars Erik van Blokland en Just van Rossum.

Zij hebben meer ervaring met dit soort omvangrijke processen en fungeren als klankbord voor de kritische Verheul ("kan dit zo wel?") en helpen hem zijn ontwerptwijfels weg te nemen ('Ja joh, ziet er prima uit, heb vertrouwen!'). En dit alles 'buiten het zicht van de camera', want het werken aan huisstijl en huisstijlletter voltrekt zich in diep geheim. Het project 'Overheid' krijgt de codenaam 'Ovenruit'. Om de tijdrovende dagelijkse werkwijze van zorgvuldig wikken en wegen te doorbreken, verzinnen Verheul en Van Rossum een soort 'sprintrace' binnen het ontwerptraject: het quick win-project. Ze stellen zich dan bijvoorbeeld tot doel binnen een dag een cijferreeks te ontwerpen.

Voor het ombouwen van de Versa tot de Rijksoverheid Serif vindt Verheul naast verschillende detailveranderingen een oplossing in een grondige bewerking van de schreven, die verstrakt en verbreed worden. Het ontwerp oogt er helderder, steviger en stabiel door.

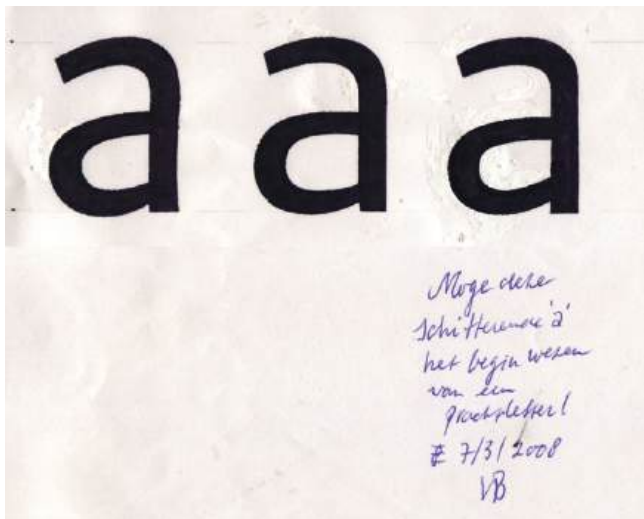
Detailverschillen tussen de Versa en de Rijksoverheid Serif

Fred Smeijers en zijn ontwerpteam van OurType zullen de uitgewerkte mutaties technisch in de Versa doorvoeren. Zelf kan Verheul zich nu geheel richten op de Sans, die naar instructie van Studio Dumbar een letter moet worden zonder frivoliteiten, neutraal vormgegeven en met weinig contrast.

Tussentijds worden geen ontwerpschetsen gepresenteerd aan medewerkers van de Rijksoverheid, maar alleen aan projectleider Vincent van Baar. Met hem – een vakbroeder – bespreekt Verheul de voortgang van zijn werk en de specifieke wensen van de ontwerpers van Studio Dumbar die de toepassingen van het logo, de lettertypen en andere huisstijl-elementen onder handen hebben.

Elk alfabet begint met een a

Verheul weet dat Van Baar gevoelig is voor verrassingen. In plaats van de klassieke letterproefzin ‘The quick brown fox jumps over the lazy dog’ (waarin alle letters van het alfabet terug te vinden zijn) presenteert hij zijn eerste tekeningen voor de Rijksoverheid Sans op een vel met uitsluitend schreefloze a’s. Aan Van Baar de keus. En rond die door hem gekozen a zal Verheul het hele alfabet ontwerpen.

De door Vincent van Baar gekozen ‘a’

Om alle (on)denkbare afwijkingen in de weergave van de letters voor te zijn, laat Verheul zowel van de Serif als de Sans proefdrukken maken. En om niets aan het toeval over te laten, worden er behalve perfecte afdrukken, moddervette gemaakt en zeer schrale, op uiteenlopende papiersoorten en met verschillende inkten.

Begin september 2008, binnen de afgesproken tijd, is het ontwerp is klaar.

Een van de eerste (ruimtelijke) toepassingen is de belettering van het Westravengebouw van Rijkswaterstaat, aan de A12 bij Utrecht. De letters zijn zeven meter hoog en ’s avonds verlicht. Als Verheul met een taxi onderweg is naar Hilversum om in het radioprogramma ‘Met het oog op morgen’ over zijn Rijkshuisstijlletter te vertellen, rijdt hij er voor het eerst langs en maakt zijn hart een sprongetje.

Op 12 november 2008, opent NRC Handelsblad met Verheuls nieuwe letters op de voorpagina.

In 2024 zijn de Rijksoverheid Serif en Sans onverminderd – tijdloos – goed. Wel ontstond bij de opdrachtgever door de jaren heen de behoefte om naast de Serif ook de Sans als tekstletter te kunnen gebruiken. Daarnaast was er de wens naar meer gewichten dan alleen normaal en vet. Verheul heeft de afgelopen tijd samen met Erik van Blokland gewerkt aan traploos te verdikken en te verdunnen Rijksoverheidletters, zowel de Serif als de

Westravengebouw aan de A12 bij Utrecht

Sans, speciaal voor gebruik op het beeldscherm, maar ook in te zetten voor andere toepassingen. Tot zijn verbazing is het overheidsbudget voor implementatie alleen toereikend voor de Sans. Daarmee lijkt het lot van de Rijksoverheid Serif, een eerstegraads afstammeling van de Versa, de letter waar het allemaal mee begonnen is, op termijn bezegeld.

Huug Schipper, grafisch ontwerper, voormalig docent KABK

Met dank aan Peter Verheul

Literatuur: Matthieu Lommen, *Letterrijk. Rijksoverheid Serif en Sans. Een letter van Peter Verheul*. Amsterdam 2008.

De afbeeldingen zijn afkomstig uit de presentatie van Peter Verheul, ‘Type Design for the Dutch Government’

Peter Verheul (l) en Erik van Blokland

Aanwinsten

Tomasz Laczny, *Erna Helena Ania*, Warschau, Blow Up Press, 2021

■ Aanvankelijk wil de Poolse kunstenaar Tomasz Laczny het verhaal over zijn grootmoeder van moederszijde in de vorm van een graphic novel presenteren. Zijn boek *Erna Helena Ania* vertelt over deze van oorsprong Duitse vrouw die aan het eind van de Tweede Wereldoorlog een relatie krijgt met een Poolse officier. Na de oorlog wordt zij enige tijd gevangengezet, en in deze periode wordt de moeder van Laczny geboren. Omdat zij niet in staat wordt geacht voor het kind te kunnen zorgen, wordt zij gedwongen afstand te doen. Zij besluit voor haar dochter in Polen te blijven, hoewel haar gehele familie uit dat land verdreven is. Na jaren wordt zij met haar dochter herenigd. Hoewel zij de Poolse nationaliteit verwerft, blijft het schuldgevoel afkomstig te zijn uit het land van de voormalige bezetter. Laczny doet uitvoerig onderzoek voor zijn project en weet veel informatie en materiaal over zijn grootmoeder te verzamelen, maar hij blijft geconfronteerd met ‘gaten’ in het verhaal. Met tussenpozen werkt hij tien jaar aan de totstandkoming van dit boek, en uiteindelijk kiest hij voor een aangepaste vorm, waarbij hij de graphic novel aanvult met facsimile’s van originele documenten en eigen foto’s. Deze foto’s dienen om de lezer te prikkelen de gaten in het verhaal zelf aan te vullen. Hiermee is het een gelaagd document geworden, waarbij het anekdotische wordt verlaten en algemene thema’s worden aangeroerd zoals identiteit, emigratie en de werking en betrouwbaarheid van het geheugen.

■ Tijdens de isolatie van de coronatijd ontdekt de Amerikaanse kunstenaar Clifton Meador op internet de ruim 700.000 scans van voorwerpen uit de collectie van het Rijksmuseum. Hij wordt gegrepen door de enorme rijkdom die deze voorwerpen vertegenwoordigen, en begint zich af te vragen wat de basis voor deze

Clifton Meador, *Vereenigde Oostindische Compagnie*. Boone, North Carolina, Meador, Clifton, 2022

rijkdom was. Zo stuit hij op de Verenigde Oost-Indische Compagnie. In een periode waarin Nederland enerzijds een relatief tolerante samenleving was, oefent de VOC tegelijkertijd als bedrijf en staatsmacht in verschillende delen van de wereld een agressieve en onderdrukkende macht uit. De conclusie van Meador dat rijkdom van sommigen ten koste gaat van anderen is niet echt verrassend, maar hij weet die conclusie wel op een aantrekkelijke wijze te verbeelden. In *Vereenigde Oostindische Compagnie* plaatst hij van internet geplukte beelden over elkaar, waardoor o.a. de relatie tussen de excessieve rijkdom en de repressie die daaraan voorafgaat schrijnend in beeld wordt gebracht.

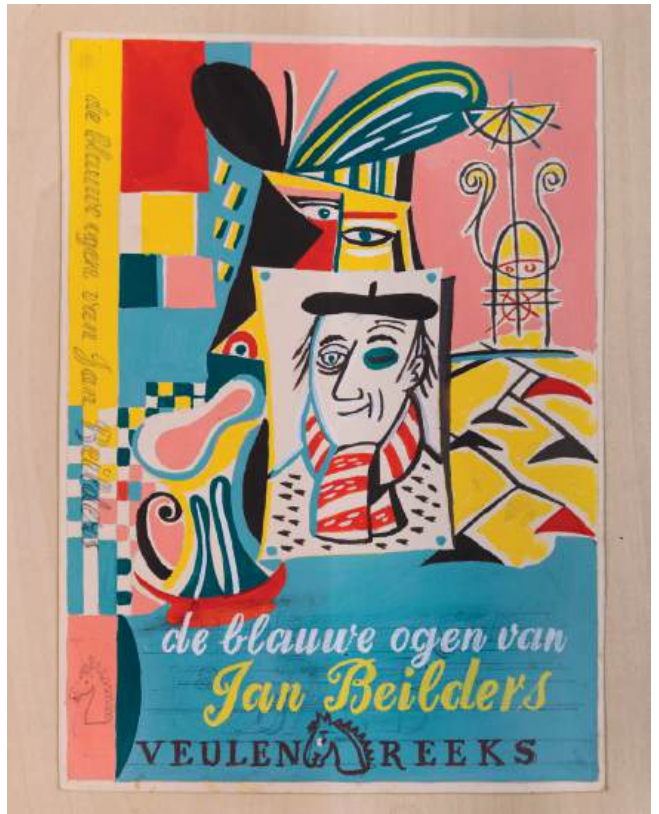
■ In *Se una notte d’inverno un viaggiatore* (Als op een winternacht een reiziger) verhaalt Italo Calvino over onder andere Arkadian Porphyritsch. Diens naam verwijst zowel naar een paradijselijk oord, als naar een zeer hard gesteente. Porphyritsch is de hoofdcensor in dienst van een niet nader genoemd autoritair regime, die van mening is dat politiestaten veel waarde hechten aan literatuur. Die

Veronika Schäpers, Italo Calvino, Carola Gerlach, Sigrid Siemund, BArch DR 1 / 2385 or: *Se una notte d'inverno un viaggiatore / If on a Winter's Night a Traveler*, Karlsruhe, Veronika Schäpers, 2023

waardering blijkt immers uit de grote moeite en sommen gelds die de regimes zich getroosten om de literatuur te controleren en te onderdrukken. Literatuur krijgt in die staten dus juist grote betekenis, in tegenstelling tot landen waar literatuur slechts een onschuldig tijdverdrijf is.

In 1984 verschijnt een Duitse vertaling van het boek van Calvino in de Duitse Democratische Republiek. Hoewel censuur in dat land officieel niet bestond, had het regime een uitgebreid systeem ontwikkeld om uitgeverijen te controleren. Censoren maakten in samenspraak met het partijkader en schrijvers jaarlijkse plannen voor literaire uitgevers. In het Duitse Bundesarchiv is onder het dossiernummer BArch DR 1/2385 de procedure rond de goedkeuring voor deze uitgave te vinden. Hoewel het pleidooi van Porphyritsch de werking van censuur zoals in de DDR beschrijft, is er volgens de censoren sprake van een fijnzinnige satire door de 'bourgeois' Calvino, en wordt het boek voor publicatie geschikt geacht. Voor Veronika Schäpers werd dit het uitgangspunt voor het kunstenaarsboek BArch DR 1 / 2385 or: *Se una notte d'inverno un viaggiatore*. Het werk bestaat uit een langwerpige doos van acryl waarin een boekje dat is omhuld door zes losse transparante vellen. Op deze vellen, enigszins vergelijkbaar met stencilpapier, is het pleidooi van Porphyritsch in preegdruk aangebracht. Veelvuldig gebruik van de vellen zal de tekst door slijtage op den duur doen vervagen. In het boekje staan de recensies van de twee censoren die publicatie uiteindelijk mogelijk maakten. Het papier dat Schäpers hier gebruikt, lijkt op schrijfmachinepapier dat in de DDR gangbaar was. De tekst wordt afgewisseld door vellen met doorhalingen, ter indicatie dat censuur altijd op de achtergrond aanwezig is.

Lex Metz, ontwerp voor *De blauwe ogen van Jan Beilders*, ca. 1950

■ Fotograaf, beeldend kunstenaar en boekillustrator Lex Metz (1913-1986) volgde zijn opleiding aan de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag en was daar leerling van onder anderen Gerard Kiljan, Paul Schuitema en Paul Citroen. Later vestigt hij zich in Amsterdam en wordt hij docent, o.a. aan de Rietveld Academie. Daarnaast verzorgt hij illustraties voor boeken en reclame, en ontwerpt hij boekbanden. In die hoedanigheid werkt hij o.a. voor het ontwerpbureau Co-op 2.

In Huis van het boek waren tot voor kort slechts enkele door Metz geïllustreerde boeken aanwezig. Recent kon dit worden aangevuld met de aankoop van drie originele werken en wat efemer drukwerk. Het originele werk behelst een korte strip, een omslagontwerp voor *Revue der Reclame* en een omslagtekening voor zijn eigen boek met cartoons, *De blauwe ogen van Jan Beilders*. Hoewel dit laatste item gedetailleerd en kleurrijk is uitgewerkt, kreeg de uiteindelijke uitgave een afwijkend omslagontwerp. Het overige drukwerk omvat reclamekaarten voor een verzekeringsmaatschappij, een fraaie folder voor een toneelvoorstelling anno 1940, en een affiche.

Rickey Tax
hoofd Collecties

Een nieuwe naam: Vrienden Huis van het boek

Het nieuwe jaar begon goed voor de Vrienden met een nieuwjaarsreceptie op 26 januari in Huis van het boek. Het was een geanimeerde bijeenkomst met een lezing van Lisa Kuitert over de tentoonstelling 'Gordel van papier' gevolgd door een rondleiding over de tentoonstelling. En natuurlijk liet conservator Rickey Tax ons bijzondere aanwinsten zien die mede dankzij de steun van de Vrienden aangeschaft konden worden. We namen op die bijeenkomst ook afscheid van twee belangrijke bestuursleden: Claudine Chavannes als voorzitter en Frits Mulder als penningmeester. Beiden hebben zich tien jaar lang met veel enthousiasme ingezet om ervoor te zorgen dat de vereniging bleef bloeien en loodsten ons door de moeizame coronatijd. Op die vergadering werd ook de nieuwe naam van onze stichting gelanceerd: aansluitend bij de naam van het museum heten we nu Stichting Vrienden Huis van het boek.

FOTO MARIEKE VAN DELFT

Afgelopen jaar heeft het bestuur meegedaan aan de organisatie van de Prijs voor Jonge Boekverzamelaars vanuit de gedachte dat het belangrijk is om de Vrienden ook onder de aandacht te brengen van enthousiaste jonge boekenmensen. De prijs is een initiatief van de Nederlandsche Vereeniging van Antiquaren in samenwerking met de Vrienden Huis van het boek en het Nederlands Genootschap van Bibliofielen. Jonge boekverzamelaars tot 35 jaar konden meedingen naar een cheque, te besteden op de Nederlandse antiquarenbeurs in Amsterdam waar de prijs werd uitgereikt. Er was een winnaar, Aron Ouwerkerk (25), en een aanmoedigingsprijs voor de 12-jarige Floor Jongenelen. En goed nieuws: de Prijs voor Jonge Boekverzamelaars zal ook dit jaar georganiseerd worden, en iedere boekverzamelaar tot 35 jaar kan weer meedoen. De uitreiking zal ook dan op de

antiquarenbeurs in Amsterdam zijn, op 19 en 20 oktober 2024. Dit voorjaar kwamen de jonge boekverzamelaars naar Huis van het boek. Ze kregen een bijzondere rondleiding door de oude collectie van Rickey Tax en kregen van hem ook een presentatie van moderne bijzondere stukken in het Koetshuis. Hopelijk wordt dit een enthousiaste groep die ook de weg naar het museum zal weten te vinden.

FOTO MAAKE NAPOLITANO

Op 26 april kregen de Vrienden gelegenheid om informeel kennis te maken met de nieuwe directeur, Yoeri Meessen, begeleid door een petit fourtje met het nieuwe – eerste – logo van de Vrienden. De Vrienden konden de nieuwe directeur naar zijn plannen vragen. Yoeri Meessen van zijn kant prees zich gelukkig met de actieve Vriendenvereniging.

Tot zover de terugblik. Wat gaan we de komende tijd doen? Het belangrijkste is misschien wel het jaarlijkse uitje. Dit jaar gaan op zaterdag 29 juni met de bus naar Zutphen. We gaan de zestiende-eeuwse kettingbibliotheek, de Librije, in de Walburgiskerk bezoeken. Daar krijgen we van alles te horen over het gebouw, de collectie en zullen we enkele hoogtepunten uit de boekencollectie bekijken. Als extra attractie mogen we de oudste locatie, de Bovenlibrije bezichtigen die normaal gesloten is voor bezoekers. Ook gaan we naar de tentoonstelling 'Gedrukt in Zutphen' in het dichtbij gelegen Stedelijk Museum in Zutphen. U kunt zich per e-mail aanmelden via: vrienden@huisvanhetboek.nl tot vrijdag 21 juni.

En daarnaast zullen er dit jaar weer tentoonstellingen, rondleidingen en openingen zijn in Huis van het boek waar u natuurlijk van harte welkom bent.

Marieke van Delft
voorzitter Stichting Vrienden Huis van het boek

Nieuwe Vrienden

De heer en mevrouw M.N. Jacobs-de Jonge, Den Haag
De heer Martijn Klem, Den Haag
De heer Varamitra Alkemade, Den Haag
De heer en mevrouw Flint-van Noort, Rotterdam
Mevrouw D.P.F. Oosterhof, Leiden
De heer M.J. Frijters, Breda
De heer en mevrouw Westendorp
Mevrouw J.J. Hietbrink, Voorburg
De heer E. Heinrich, Renkum
Mevrouw S. Bechtholt, Leiden

FOTO KAREN POLDER

Vrienden in het museum in de tentoonstelling 'Gordel van papier' tijdens de Nieuwjaarsbijeenkomst.

Colofon

Leeslint is een halfjaarlijkse uitgave van Huis van het boek.

Leeslint wordt gratis toegezonden aan de Vrienden van het museum.

Alle correspondentie te richten aan de redactie van Leeslint:

Prinsessegracht 30
2514 AP Den Haag
t (070) 205 72 54
aafke.boerma@huisvanhetboek.nl

Eindredactie Aafke Boerma
Redactieraad Aafke Boerma, Rickey Tax
Correctie Thom van Rossum
Fotografie Frank Jansen (tenzij anders vermeld)
Ontwerp Studio Tint, Den Haag
Vormgeving Jelle Hellinga, Den Haag
Druk: robstolk, Amsterdam

ISSN 0928-2262

Oplage 2000 exemplaren

Papier Biotop 120 grams

Letters Trinité van Bram de Does en

Productus van Petr van Blokland